

magnus, pacificus imperator, Romanum gubernans imperium, qui et per misericordiam Dei rex Francorum et Langobardorum, omnibus fidelibus nostris presentibus et futuris notam sit quia Bennit fidelis noster innotuit serenitati nostræ eo quod pater illius Amalungus dum cæteri Saxones parentes illius contra nos infideliter egissent, præfatus Amalungus malens fidem suam servare, quam cum cæteris infidelibus perseverare, relinquens locum nativitatis suæ, veniens ad nos, et dum in nostro esset obsequio, venit ad villam cujus est vocabulum Unsvisingar quam tunc temporis Franci et Saxones inhabitare videbantur, cupiens ibi cum eis manere, sed minime potuit: tum pergens ad locum qui dicitur Unaldisbecchi inter Viseraa et Fuldaa propriis sibi partem quandam de silva quæ vocatur Bocchonia ^a, quam moriens dereliquit filio suo Bennit qui ad nostram accedens clementiam postulavit celsitudini nostræ ut nostræ auctoritatis preceptum circa eum confirmare deberemus, quatenus ipse quoad viveret absque ullius præjudicio tenere et possidere

^a Aliam hujus donationis chartam nobis ignotam vidiisse oportet Browerum, siquidem Antiq. Fuld. pag. 217, ex ea observavit hanc Bennithi hæreditatem habuisse soli culti tantum ut duas in longum,

A quieto ordine deberet, post mortem vero suam ad Fuldense monasterium quod construxit sanctus Bonifacius, transiret, cujus petitionem denegare nolimus, sed ita concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Precipientes ergo jubemus ut nullus fidelium nostrorum presentium scilicet et futurorum præfatum Bennit vel heredes illius de hoc proprio, quod in lingua eorum dicitur Bivanc expoliare, aut inquietare tallo modo presumatis; sed liceat, sicut diximus, ei per hoc nostrum preceptum ipsam terram quantumcunque pater illius proprio et ei in hereditate dimisit tenere atque possidere ut prescriptum est, et ut hæc auctoritas firmiter habeatur vel per tempora melius conservetur, de aucto nostro subter sigillare jussimus.

B Suavius ad vicem Ercanbaldi recognovi.

Data Kal. Decemb. Anno xi, Christo propitio, imperii nostri, et 44 regni in Francia, atque 37 in Italia.

Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

totidem in latum, et in circuitu sex leucas circa Vurgim ambiret, cujusmodi fuit illa Adalrici, apud Mabilon. de Re dipl., lib. vi, pag. 512.

APPENDIX AD PRIVILEGIA B. CAROLI MAGNI.

TESTAMENTUM ET DIPLOMATA QUÆDAM CAROLO MAGNO SUPPOSITA.

I.

Caroli Magni imperatoris atque Francorum regis testamentum quo thesauros suos distribuit (anno 811).

(Ex Auberto Miræo, Opp. diplom.)

In nomine Domini Dei omnipotentis Patris, Filii, et Spiritus sancti. Incipit descriptio atque divisio quæ facta est a gloriosissimo atque piissimo domno Karolo, imperatore Augusto, anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi 811, anno vero regni ejus in Francia XLIII, et in Italia xxxvi, imperii autem xi, indictione quarta; quam pia et prudenti consideratione facere decrevit, et Domino ajuvante perfecit, de thesauris suis atque pecunia quæ in illa die in camera ejus inventa est. In qua illud præcipue præcavere voluit, ut non solum eleemosynarum largitio, quæ solemniter apud Christianos de possessionibus eorum agitur, pro se quoque de sua pecunia ordine atque ratione perficeretur, sed etiam ut hæredes sui, omni ambiguitate remota, quid ad se pertinere deberet liquido cognoscerent, et sine lite atque contentione sua inter se competenti partitione dividere potuissent. Hac igitur intentione atque proposito omnem substantiam atque suppellectilem suam, quæ in auro et argento gemmisque et ornata regio in illa, ut dictum est, die in camera ejus inveniri poterat, primo quidem trina divisione partitus est; deinde easdem partes subdividendo, de duabus partibus viginti et unam partem fecit, tertiam integram reservavit. Et duarum quidem partium in viginti et unam partem facta divisio tali ratione consistit, ut quia in regno illius metropolitanæ civitates viginti et una esse noscuntur, unaquæque illarum partium ad unamquamque metro-

C polim per manus hæredum et amicorum suorum eleemosynæ nomine perveniat, et archiepiscopus qui tunc illius Ecclesiæ rector existerit, partem quæ ad suam Ecclesiam data est suscipiens, cum suis suffraganeis partiatur, eo scilicet modo et tertia pars suæ sit Ecclesiæ, duæ vero partes inter suffraganeos dividantur. Harum divisionum, quæ ex duabus primis partibus factæ sunt, et juxta metropoleorum civitatum numerum viginti et una esse noscuntur, unaquæque ab altera sequestrata, semotim in suo repository cum superscriptione civitatis ad quam perferenda est, recondita jacet. Nomina vero metropoleorum ad quas eadem eleemosyna sive largitio faciendæ est, hæc sunt: Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Julii, Gradus, Colonia, Moguntiacus, Juvavum, quæ et Saltzburgus, Treveris, Senonas, Vesontion, Lugdunum, Rotomagus, Remis, Arlas, Vienna, Tarantasia, Ebrodunum, Burdegala, Turones, Bituricas. Unius autem partis, quam integram reservari voluit, talis est ratio ut illis duabus in supradictas divisiones distributis, et sub sigillo reconditis, hæc tertia in usu quotidiano servaretur, velut res quam nulla voti obligatione a dominio possidentis alienatam esse constaret; et hoc tándiu quoad usque vel ille mansisset in corpore, vel usum ejus sibi necessarium judicaret. Post obitum vero suum aut voluntariam secularium rerum carentiam, eadem pars quatuor subdivisionibus secaretur; et una quidem earum supradictis viginti et unæ partibus adderetur; altera vero a filiis ac fratribus suis, filiisque ac fratribus filiorum suorum, assumpta, justa et rationabili inter eos partitione divideretur; tertia vero consueto Christianis more in usum pauperum fuisset erogata; quarta simili modo nomine eleemo-

synæ in servorum et ancillarum usibus palatii famulantium substantione distributa veniret. Ad hanc tertiam totius summæ portionem, quæ similiter ut cæteræ ex auro et argento constat, adjungi voluit omnia ex ære et ferro aliisque metallis vasa atque utensilia, cum armis et vestibus, alioque aut pretioso aut vili ad varios usus facto suppellectili, ut sunt cortinæ, stragula, tapetia, filtra, coria, sagmata, et quicquid in camera atque vestiario ejus eo die fuisset inventum; ut ex hoc majores illius partis divisiones fierent; et erogatio elemosynæ ad plures pervenire potuisset. Capellam, id est ecclesiasticum ministerium, tam id quod ipse fecit atque congregavit, quam quod ad eum ex paterna hereditate pervenit, ut integrum esset, neque ulla divisione scinderetur, ordinavit. Si qua autem invenirentur aut vasa aut libri, aut alia ornamenta quæ liquido constaret eidem capellæ ab eo conlata non fuisse, hæc qui habere vellet, dato justæ æstimationis pretio emeret et haberet. Similiter et de libris, quorum magnam in bibliotheca sua copiam congregavit, statuit ut ab his qui eos habere vellet justo pretio fuissent redempti, pretiumque in pauperes erogatum. Inter cæteros thesauros atque pecuniam tres mensas argenteas et unam auream præcipuè magnitudinis et ponderis esse constat. De quibus statuit atque decrevit ut una ex eis, quæ forma quadrangula descriptionem urbis Constantinopolitanæ continet, inter cætera donaria quæ ad hoc deputata sunt, Romam ad basilicam beati Petri apostoli deferatur; et altera, quæ forma rotunda Romanæ urbis effigie figurata est, episcopo Ravennatis Ecclesiæ conferatur; tertiam, quæ cæteris et operis pulchritudine et ponderis gravitate multum excellit, quæ ex tribus orbibus connexa totius mundi descriptionem subtili ac minutafiguratione complectitur, et auream illam, quæ quarta esse dicta est, in tertiam illius et inter hæredes suos atque in elemosynam dividendæ partis augmentum esse constituit. Hanc constitutionem atque ordinationem coram episcopis, abbatibus comitibusque, qui tunc præsentibus esse potuerunt, quorumque hic nomina descripta sunt, fecit atque constituit.

Episcopi. Hildebaldus [archiepiscopus Coloniensis], Richolfus [archiepiscopus Moguntinus], Arno [Rhemensis archiepiscopus], Wolfarius [Salisburgensis archiepiscopus], Bernoinus [Vesuntinensis archiepiscopus], Laidradus [Lugdunensis episcopus], Joannes [Arelatensis archiepiscopus], Theodulfus [Aurelianensis episcopus], Jesse [Ambianensis episcopus], Hetto [Basilensis episcopus], Huvalcaudus [Al. Valcaudus, Leod. episc.].

Abbat. Fridegisus [abbas S. Martini Turon.], Adalungus [abbas S. Vedasti Atrebatensis], Engilbertus [abbas Centulensis], Irmino [abbas S. Germani Paris.].

Comites. Walach, Meginher, Othulfus, Stephanus, Hunruocus, Burchardus, Maginhardus, Hatto, Richuinus, Eddo, Erchangarius, Geroldus, Bero, Hildegermus, Hrochofhus.

Hæc omnia filius ejus Ludovicus, qui divina ei jussione successit, inspecto eodem breviario, quam celerrime poterat, post ejus obitum summa devotione adimplere curavit.

^a Diploma hoc inter adulterina merito recensuit Schæpflin, *Alsac. diplomat. tom. 1, pag. 104*. Illud esse a falsario effictum liquide probavit Grandidier, *Histoire de l'Eglise de Strasbourg*, tom. 1, *dissert. 4, pag. 99-101*, ad quem lector recurat.

^b Anno 770 non Thiothbaldus, sed Isenhardus abbatæ Ebersheimensi præfuit. Annis tantum 803, 810 et 830 eandem rexit abbas Theothbaldus.

^c Dams hoc diploma post Doubletum, qui illud edidit in *Antiquités et Recherches de l'Abbaye de*

H.

^a *Diploma Caroli Magni regis, quo confirmat possessiones abbatæ Ebersheimensis (anno 770).*

(Ex Grandidier, *Histoire de l'Eglise de Strasbourg.*)

In nomine sancte et individue Trinitatis, Carolus præcedente Dei misericordia et subsequenter ex Francorum, omnibus regni fidelibus tam presentibus quam futuris. Quod Scriptura teste didicimus, quod rex qui sedet in solio regni dissipat omne malum intus suo, per nos credimus impleri, qui tanti nominis curam administramus, si venerabilia ecclesiarum Dei loca alicujus domi commodo ditare ac sublimare studuerimus, et nobis id regni nostri statui profuturum minime dubitamus. Quapropter noverit omnium Christi fidelium nostrorumque universitas, qualiter Thiothbaldus abbas ^b de monasterio cujus vocabulum Noviengo sive Ebersheim in pago Alsaciençe super fluvium Illam, quod vir illustre Adalricus, sive Athicus dux, et conjux ejus Bersvinda in Christi nomine, et in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sancti Mauricii martyris et sociorum ejus a novo in suo proprio construxerunt fundo, nostram adiit serenitatem, deprecans ut privilegia, quæ piæ memoriæ genitor noster Pipinus, ejusque antecessores, reges videlicet Francorum, eidem monasterio, locicque, quæ ad sustentationem fratrum ibidem Deo servientium pertinent, renovemus. Præcipimus ergo per nostri principatus auctoritatem prædecessorum nostrorum constituta firmantes, ut, etc. (Et reliqua ut in diplomate supra relato ipsius Carolomanni regis.) Sed prædictus abbas Thiothbaldus, ejusque successores, easdem res augmentando ac meliorando potestative possideant. Et ut hæc nostræ ingenuitatis auctoritas stabilis et inconvulsa permaneat, hanc chartam jussu nostro conscriptam, manu propria confirmantes sigilli nostri impressione roboravimus.

Signum Caroli gloriosissimi regis.

^c Actum Ingelheim palacio publico, anno Domini incarnationis 770, regnante Carolo Magno, anno octavo regni ejus. In Dei nomine feliciter.

Data Nonas Idus Marci. Ego Durandus cancellarius scripsi et subscripsi.

III.

^c *Diploma Caroli Magni regis Francorum pro prioratu Lebrahensi in diocesi Argentinensi (anno 791).*

(Ex Grandidier, *ibid.*)

In nomine summi Dei et Salvatoris nostri Jhesu Christi, Karolus Dei gratia rex Francorum et Longobardorum, ac patricius Romanorum, vir illustre. Si petitionibus servorum Dei et utilitatibus ecclesiarum consulimus, et hoc ad effectum perducimus, retributionem exinde maximam a Deo in die necessitatis habere confidimus. Igitur cognoscat utilitas, seu sagacitas omnium fidelium nostrorum tam presentium quam futurorum, quia venerabilis abbas et fidelis nepos noster Folradus cum suis monachis de Basilica peculiaris nostri patroni domni Dionysii martyris et sociorum ejus Rustici et Eleutherii, ubi ipsi corpore requiescunt, timens ne post nostrum decessum ecclesia Lebrahæ, quæ sita est in pago Alsaciençe, ubi ipse dominus et sanctus Alexander martyr corpore quiescit, et ejus possessiones, quas nos ex beneficiis nostris pro salute anime nostre ipsi sancto

Saint-Denis, liv. III, pag. 722, et qui in opere suo typis anno 1625 edito multa falsa veris intermiscuit. Id senserat ipse Felibien, qui in historia sua Gallica abbatæ sancti Dionysii nonnisi authentica allegans ea omnia suppressit, quæ falsitatem redolebant. Illud jam interpolatum, aut falsum declaravit Mabillon., *de Re diplomat. pag. 72*. De falsitatis notis consulatur *Histoire de l'Eglise de Strasbourg*, tom. 1, *dissert. 4, pag. 107-109*.

invitis, dominis, aut advocatis locorum non præstabant, neque pro delictis, præter abbatem, iudicem temporalem recognoscent, in his maxime, quibus iustitia temporalis iudicare consuevit. In ipsis namque curiis confugientes libertate et munitione ecclesiarum gaudebunt, commorantesque in villis vendere, emere, aut alios contractus facere licitum erit, contradictorio præcepto non obstante. Et ne nostra donatio prædictorum et aliarum rerum, prout in chartis et aliis nostris præceptis continetur, periclitetur, animaque nostra simul et anima nostrorum predecessorum regum et futurorum aliquid sibi pro salute sua offerentium fraudulenter ob diminutionem divini cultus, ipsaque casa Dei perenni tempore illibata permaneat, præcipimus ut nullus cujuscunque conditionis existat magna, parvave persona audeat, nec presumat bona et personas ejus quascunque occasione invadere, arrestare, occupare, impedire, alienare, vendere, emere, distrahere, vel obligare super his styris, aut aliud jus petere, nec extorquere, consuetudines in præjudicium imponere. Dato vero in futurum aliquo importuno ignium, aquarum, tempestatum, quod Christus minime permittat, ad restorationem et reparationem damni, ne fiat error peior priore, auctoritate superioris petita et obtenta, hi, qui pro tempore in Lebrahe monasterio residerint, aliquid ab alienis recipere valebunt cum assuratione honorum, ita tamen quod ipsi creditoribus de principali sorte ad integrum persolutis amplius debitores in bonis nostris et suis vexare prohibemus.

* Hæc præmittit Carolus IV Imperator in suo diplomate an. 1348: « Nos vero prædictorum abbatis et conventus sancti Dionysii precibus inclinati, vidimus et perlegimus

A Quod si contra hoc præceptum attentare præsumperint, et ultra justam et datam summam usurpaverint, ipsos sacrilegos ad iudicium divinum appellamus, simulque pro pena corporali ab eorum iudicibus ordinariis ad restitutionem compellantur, et ad emendam arbitrarie condemnentur rationabiliter, volentesque ex nostro proprio consilium pro nostra nostrorumque salute cum usuris violentè aut indebite, aut alias quovis modo per manus al eorum et vel sacrilegas distrabantur. Vobis igitur nostris fidelibus presentibus et futuris in villis et civitatibus nostri imperii presentibus magistratibus, advocatis, consilibus et civibus nostram sanctam et dilectam abbaciolam in Labraha cum personis et bonis ejusdem nunc et per succedentia tempora protegere et defendere jubemus. Timentes namque post decessum nostrum in his non servare fidem, misimus Romæ corroborandum præceptum auctoritatis nostræ. Et ut hæc donatio cum statuto præscriptorum stabilior habeatur, protectiones etiam ipsa casa Dei percipere gloriatur, Lotharingæ ducem advocatum et defensorem esse constituimus. Venerabiles archiepiscopos Moguntinensem et Trevirensis et eorum suffraganeos cum eorum successoresque coadjutores et conservatores ex causa rationali omnium prædictorum esse a sancta sede apostolica meminimus impetrare nunc et futuris temporibus daturis. Præceptum igitur presens manu propria subter signavimus, et annulo nostro insigniri jussimus.

Datum Aquisgrani anno Domini 805, primo anno imperii nostri, quinto decimo regni nostri, regnante Domino nostro Jesu Christo in sæcula sæculorum. Amen *.

præceptum invictissimi principis Caroli regis non ruptum, nec in aliqua sui parte vitiatum, signo suæ auctoritatis in filo serico signatum in forma subscripta. »

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

BEATUS CAROLUS COGNOMENTO MAGNUS IMPERATOR AUGUSTUS.

Prolegomena in Vitam beati Caroli Magni.	9
Einhardi præfatio in eandem Vitam.	25
Vita B Caroli Magni imperatoris, auctore Einhardo.	27
OPERUM OMNIUM PARS PRIMA.—CODEX DIPLOMATICUS.	65
SECTIO PRIMA.—CAPITULARIA.	<i>Ibid.</i>
Prolegomena.	<i>Ibid.</i>
Stephani Baluzii Tutelensis præfatio.	<i>Ibid.</i>
Georgii Henrici Pertz præfatio.	107
D. Bouquet monitum.	119
Capitularia Caroli Magni.	121
Capitulare generale (an. 769-771).	<i>Ibid.</i>
Capitulare de banno dominico (Circ. an. 772).	125
Capitulare an. 779 (Mart., Haristallo).	<i>Ibid.</i>
Capitulare episcoporum (an. 779).	135
Capitula e Mantuanum (an. 781, Mart.?).	135
Capitulare Langobardicum Pippini regis (an. 782).	137
Capitulare generale (an. 785).	139
Capitulare Paderbrunnense (an. 788).	143
Capitulare Langobardicum (an. 786).	147
Encyclica de litteris colendis.	149
Capitulare ecclesiasticum an. 789.	<i>Ibid.</i>
Capitulare monasticum (an. 789).	185
Capitulare generale (an. 789).	185
Capitulare quem Pippinus rex instituit cum suis iudicibus in Papia (an. 789, vel 790).	189
Capitulare Francofurtense (an. 794).	191
Capitulare Saxonicum (an. 797, Oct. 28, Aquis).	199
Statuta Rhipascensia et Frisingensia (an. 799).	205
Statuta Saalburgensia (an. 799).	207
Edictum pro episcopis (an. 800).	209
Capitulum pro pago (enomanico) (an. 800).	<i>Ibid.</i>
Capitulare Ticinense (an. 801, Jun.).	211
Capitulare Aquisgranense (an. 801, Nov.).	217
Mandatum de Saxonibus obsidibus imperatori Moguntinensibus (803 Jan. an. Febr., Aquis).	221
Capitulare Aquisgranense an. 802 (Mart., Aquis).	<i>Ibid.</i>
Capitula missis dominicis data (an. 802, Ma t.).	251
Capitula excerpta (an. 802, Mart., Aquis).	257
Admonitio generalis.	259
Capitulare Langobardicum (an. 802, Mart., Aquis).	245

Capitulare generale Aqueuse (an. 803, Oct., Aquis).	245
Capitulare Langobardicum duplex (803, vere).	251
Capitula quæ in lege Salica mittenda sunt.	265
Capitula mnora.	269
Capitulare Langobardicum.	261
Capitula quæ in lege Ribuarie mittenda sunt.	275
Capitulare de exercitu promovendo.	265
Capitula alia addenda.	267
Capitula misso cuidam data.	269
Capitula a missis dominicis edita.	<i>Ibid.</i>
Capitulare ad Salz (an. 805, æstate).	271
Capitulare metropolitanum cuiusdam in synodo.	275
Capitula data presbyteris.	<i>Ibid.</i>
Capitula legi Bajoariorum addita (an. 805).	277
Capitulare Bajoaricum (an. 805, Sept., vel Nov.).	<i>Ibid.</i>
Capitulare de latronibus (an. circ. 801).	279
Capitula ecclesiastica (an. circ. 801).	<i>Ibid.</i>
Capitulare Aquisgranense (an. 805, vere, Aquis).	281
Capitulare duplex in Theodonis villa (an. 805).	<i>Ibid.</i>
Capitula missorum dominicorum (an. 806).	291
Capitula presbyterorum.	293
Divisio imperii (an. 806, Febr. 8).	295
Capitulare duplex ad Niumagam (an. 806, Mart.).	311
Encyclica de placito generali habendo.	305
Capitulare Aqueuse (an. 806, Aquis).	<i>Ibid.</i>
Capitula excerpta de canone.	<i>Ibid.</i>
Capitulare Langobardicum (an. 806).	307
Capitulare Aqueuse (an. 807, Mart. circ.).	<i>Ibid.</i>
Epistola ad Pippinum regem Italiae.	309
Capitulare Ingelheimense (an. 807, Aug.).	<i>Ibid.</i>
Capitulare Noviomagense duplex (an. 808, April.).	311
Capitulare Langobardicum (an. 808).	315
Capitulare Aquisgranense (an. 808).	315
Capitulare Aquisgranense (an. 809).	<i>Ibid.</i>
Capitulare Langobardicum (an. 809).	319
Capitulare de disciplina palatii Aquisgrani (an. 809).	<i>Ibid.</i>
Capitulare de moneta.	321
Capitulare ecclesiasticum (an. 809, Nov., Aquis).	325
Capitula de presbyteris.	325
Capitulare Aquisgranense (an. 810).	<i>Ibid.</i>
Capitulare de instructione missorum (Aquis).	327
Encyclica de jeuniis generalibus.	329
Capitulare duplex Aquisgranense (an. 811).	<i>Ibid.</i>
Capitulare de expeditione exercituli (an. 811).	335